

Recensionier

”SJUNGANDE KYRKA”

heter en text av kyrkomusikern och författaren Gunnar Hjorth som tonsatts med tanke på att vara en processionshymn vid olika kyrkosångssammanhang. Tonsättningen av ”Anonymus” tillhör väl knappast de märkligare nyutgivna körkompositioner som undertecknad fått i uppdrag att här anmäla, med tack vare enkelheten finns det möjlighet att den kommer att bli mycket sjungen. Det är Eriks Musikhandel och Förlag som utgivit denna hymn som kan utföras med tre trumpeter och tre basuner ad lib. och den användes vid sommarens rikskyrkosångshögtider. För detta tillfälle har Valdemar Söderholm komponerat ett Te Deum (SKDB; körpartitur 4: – kr.) för barnkör, manskör, blandad kör och blåsare. Det kan vara ett angeläget önskemål att till stora körsammandragningar ha dylika flerköriga verk att tillgå och det är därför detta stycke tillkommit.

Ett nytt musikförlag, Wessmans Musikförlag, Slite (namnet Wessman är alltför välkänt i kyrkomusikkretsar för att behöva en närmare presentation) presenterar som sin första utgåva en dubbelkör av M. Vulpus ”Uppstånden är vår Herre Krist” för två fyrstämmiga blandade körer. Denna sats, som även kan utföras enligt dåtidens praxis på en mängd andra sätt med olika instrument, är tekniskt så överkomlig att den inte bara vid stora sammmandragningar utan även för ”vardagsbruk” hemma torde kunna komma till utförande. Gunnar Hjorth har också skrivit en andra vers till Schütz bordspålsalm ”Allas ögon. . .” en vers att användas som bön efter måltiden, något som gör att denna hymn säkerligen kommer att användas ännu mycket mer. Det är Eriks Musikförlag som utgivit denna sats. För fyra hymner för 4-st. bl. kör svarar

också den produktive Gunnar Hjorth, nämligen ”Uppstånden är vår Herre Krist” av M. Praetorius, samt tre satser av J. S. Bach ”Krist är uppstånden”, ”Nu triumferar Jesus Krist” och ”Vi tacke dig o Jesu god” (samtliga Noteria) vilka säkerligen kommer att införlivas i många körers repertoar. Valdemar Söderholm spänner över ett stort register, han kan skriva både tekniskt och musikaliskt fullödiga men svårutförbara kompositioner, men han har också en säregen förmåga att åstadkomma små i ordets bästa mening enkla hymner, det finns många bevis för detta. Nu presenterar SKDB tre sådana mycket användbara satser ”Kommen och sen” med text av B. Setterlind, samt ”Fast dig din synd förlåten är” och ”Tyst, likt dag som faller” båda till texter av A. Frostenson. Den sistnämnda återfinnes också i ”17 psalmer med koraler”. Mindre traditionell är Söderholms tonsättning av Psalt. 69:14 ”Men jag kommer med min bön” (SAB; Wessmans Musikförl.) som därmed ställer större krav på kören men framförallt på körledaren. Det är här verkligen frågan om äkta körmusik och man kan bara hoppas att hymnerna blir mycket sjungna.

Sven-Erik Bäck fortsätter på samma förlag sin serie ”Motetter för kyrkoåret” med ”Icke kommer var och en in i himmelriket” (Matt. 7:21) för Attonde sönd. e. Tref. och ”Den stund kommer” (Joh. 5:25, 29) för Domssöndagen. Den förra är tillägnad Vadstena Koralveckas kör som också fått sig tillägnad alternatimsatser skrivna av Roland Forsberg till Sv.ps. 140 ”Vår blick mot helga berget går” (Wessmans Musikförlag). Det är ett par ytterst välklingande satser som Forsberg skrivit till Otto Olssons fina koral, för första versen en fyrstämmig körsats, andra versen är tänkt som unison församlingsång och tredje versen för unison församlings-

sång och fyrstämmig blandad kör. Organistens i Västervik, Rune Elmeheds namn förekommer på tre utgåvor: en tvåstämmig sats över "tilläggets" melodi till Sv.ps. 189 "Vad röst, vad ljuvlig röst jag hör" (SA; Noteria), en tonsättning av Matt. 11:28, 30 "Kommen till mig" (SATB; NMF) vars mellandel med sitt hela tiden upprepade triolbyte verkar något utdragen och stillastående, samt på Noteria har Elmehed svarat för generalbassatsen till ett stycke av F. Couperin "Jubilemus". Detta stycke för trestämmig blandad kör med generalbas samt instrument ad lib. är ett verkligt glatt och muskantiskt stycke, lättillgängligt men kanske också lättförbrukat. Att utgåvan försetts med såväl svensk som latinsk text är tacknämligt. Olle Ek-sell presenterar två tonsättningar (SATB) av B. Setterlind-dikter "Hemmet och helgedomen" och "Långfredag" (Elkan & Schildknecht). Musiken är tämligen enförmig och kommer aldrig upp till textens nivå.

Den produktive Daniel Olson har på SKDB utgivit ett Magnificat: han har försett femte psalmtönen Magnificat med en antifon för blandad kör (SATB) med orgel ad lib. (?) var-efter lovsången sjunges unisont med orgel-ackompanjemang medan Gloria Patri sjunges för fyrstämmig kör med orgel liksom ett avslutande Amen. Repertoaren för barnkör och blandad kör tillsammans är inte stor. Det är därför så mycket intressantare att ta del av "Loven, I Herrens tjänare" (Psalt. 113:1-6) av Daniel Olson för tvåstämmig barnkör, tre-fyrstämmig blandad kör, två blockflöjter och orgel med stråkar ad lib. (Wessmans Musikförl.). Denna tonsättning av andra årgångens afton-sångstext på Den helige Mikael's dag bör kunna komma till flitig användning i församlingar med såväl barn- som blandad kör vilka vill samverka i en tekniskt mycket överkomlig komposition. Torsten Sörenson har utgivit första delen, för tiden Advent-Långfredag av ett hymnarium för blandad kör (SKDB; 18: - kr.) Det är ett stort företag att åtaga sig skriva de tempore-hymner för samtliga sön- och helgdagar. Besättningarna i detta Sörenson-hymnarium växlar från tvåstämmig till sexstämmig blandad kör och i en del fall med instrumentalstämmor, men också i andra fall kan instrument komma

till användning vilket tonsättaren anger. Stilen kan betecknas som moderat modern, och utan tvekan tar tonsättaren stor hänsyn till vokala utförandeproblem. I en serie "Små motetter för röster och orgel" har Torsten Nilson presenterat fyra stycken för unison till trestämmig blandad kör med orgel för Första och Andra sönd. e. Trettondedagen, Kyndelsmässodagen och Tjugotredje sönd. e. Tref. Angivelsen "Till-ägna Sveriges kantorsfamiljer" anger något om tanken bakom dessa motetter vilka är ett fint tillskott till raden av motetter inte minst för våra ungdomskörer.

Albert Sjögren

FÖR MORGON(BÖN)SAMLING

Uppslag till annorlunda morgonsamlingar ger Gösta Carleberg i "Buxtehude, Telemann och Roman", musikaliska och biografiska skisser (kr 8:50) utkommen lagom till Telemannjubi-léet 1967, och "Laudate", psalmer och andliga sånger på engelska, tyska, och franska (kr 5:-, urval för skolbruk 1:75), båda på SKDB. Ett ledigare språk hade gjort den förstnämnda boken mer lättillgänglig, men för den som kan sovra bland ofta onödigt svulstiga formuleringar ges intressanta inblickar i resp. kompositörers kulturella miljö och tillkomsten av deras verk. Som avslutning ges konkreta förslag på hur stoffet kan anpassas till en serie morgonsamling-ar med anvisningar på lämpligt notmaterial och grammfonillustrationer.

"Laudate" vill ge "en inspirerande direkt-upplevelse" av engelska, tyska och franska psalmer på originalspråket. De har kompletterats med anknytande texter och böner på samma språk och kan säkert både i kristendomsunder-visningen och vid morgonsamlingar på ett ut-märkt sätt levandegöra olika fromhetsriktning-ar. Här finns t.ex. både hugenottpsalmer och negro spirituals. Beträffande de sistnämnda sak-nar man de i övriga fall klara uppgifterna på samling och sida, där man kan hitta texternas melodier. Mycket frågande ställer man sig också inför att i kapitlet om den lutherska kyrkan i Amerika enbart upptages psalmer med svens-ka författare i engelsk översättning! Man hade hellre sett att även här originaltexter blivit pre-senterade.

Anna Sjögren

KORAL- OCH MÄSSMUSIK

Det har redan i olika sammanhang sagts och skrivits mycket om häftet "17 psalmer med koral" (SKDB; kr. 7:—) utgivna av Hymnologiska Institutet. Utan tvekan är det en fin samling melodier som här presenteras med tonsättarnamnen Bjarnegård, Edlund, Kullnes, Lindroth, Milveden, Torsten Nilsson, Rudolf Norrman, Daniel Olson, Salonen, Söderholm, Sörenson och Thyrestam. Att här gå in på varje koralmelodis musikaliska kvaliteter eller att sia om de olika melodiernas användbarhet, gångbarhet och slitstyrka låter sig inte göras, men allt detta är ting som *tillsammans* avgör om en melodi kan användas som koral. Framtiden får utvisa om någon eller några av dessa 17 psalmer med koraler fyller angivna krav och vi har bara att var och en på sin ort dra vårt strå till stacken d.v.s. att pröva dessa melodier. Det skulle därför vara ytterst önskvärt att till hjälp få ett litet melodihäfte eller lösa blad med samtliga verser i stil med vad som gjorts med förslaget till ny mässmusik. SKDB har här presenterat tre särtryck av högmässans ordinarium i smakfullt utförande nämligen Allmänna serien, Fasteserien och Högtidsserien (1:— kr/st.). Tack vare dessa dubbelblad är det nu möjligt att låta en större menighet pröva detta nya mässmusikförslag.

Utän tvekan har de båda första delarna av Koralmusik väl förberett införandet och användandet av "Tillägg till Den svenska koralboken". Att nu Koralmusik III (SKDB; kr. 20:) som innehåller ett stort antal alternatimsatser till "tilläggets" melodiformer utkommit och redan flitigt kommit till användning betyder förvisso mycket för återinförandet av dessa restaurerade koralmelodier i församlingarna. Besättningarna och svårighetsgraderna är mycket varierande och särskilt intressanta är kanske de s.k. genomkomponerade koralerna (37, 63 och 587), d.v.s. koraler som till *varje* vers fått en sats. Den organist som skall spela Valdemar Söderholms satser till Sv.ps. 63 måste dock vara tekniskt ganska driven.

Albert Sjögren

NY ORGELMUSIK

Fyra nytillskott till den svenska orgelmusiklitteraturen, alla från SKDB skall här behand-

las då dessa är de enda som kommit tidskriften tillhanda. På kompositionerna finner man tonsättarnamnen Ingvar Knutsén, Erland von Koch, Stig Gustav Schönberg och Valdemar Söderholm. Av dessa är Ingvar Knutsén säkerligen för de flesta den minst kände. I hans Preludium, Pastoral och Fuga (kr. 5:25) kan man spåra stildrag av läromästaren Lars-Erik Larsson, vilket sannerligen inte är det sämsta. De tre satserna som kännetecknas av en mild tolvtonsklang och melodik kan utföras manualiter och är mycket överkomliga. Erland von Koch skrev till invigningen av Ornö kyrkas nya orgel 1962 ett "Preludio solenne" vilket nu finns tillgängligt för alla organister (kr. 5:25). Man kan gissa att detta stycke kommer att bli mycket spelat på grund av sin musikantiska och lättillgängliga (i ordets kvalitativt bästa mening) och inte minst som vigselmusik kan stycket rekommenderas. Stycket är spelbart för en manual och pedal men det är en avgjord vinst med två manualer för att slippa för mycket omregistreringar. Om det är ovanligt att finna Erland von Kochs namn i samband med orgelmusik, är det så mycket mer vanligt med orgelkompositioner signerade Valdemar Söderholm och Stig Gustav Schönberg. I "Fyra legender" (kr. 5:24) anknyter Söderholm med namnet till romantiken, men inte bara i detta. Trots den söderholmska kärvheten och tolvtonsingredienserna i dessa fina stycken kan man spåra ett karaktärssamband med romantiska förebilder. I Schönbergs "Tio små preludier" (kr. 26:— !) är det musikan- ten Schönberg som träder fram sådan vi tidigare mött honom i framförallt Festmusik och Duo per Organo. Dessa högst förträffliga små manualiterstycken rekommenderas varmt. De är roliga att spela och roliga att lyssna på.

Albert Sjögren

VADSTENA KLOSTER SOM KULTURCENTRUM

Det är uppenbart, att Birgittas kloster i Vadstena spelat en utomordentlig roll som centrum för kult och fromhetsliv i den senare medeltidens kyrka. Därom finnas mångfaldiga vittnesbörd. Det är också alldeles klart, att sambandet mellan kult och konst varit mycket intimt —

inte bara i Vadstena utan i hela medeltidens kyrka. Dock kan man tack vare de bevarade monumentens värtaliga vittnesbörd studera detta förhållande bättre i Vadstena än på de flesta övriga platser. Ett alldeles övertygande vittnesbörd om den saken har professor Andreas Lindblom framlagt i sin förnämliga avhandling *"Kult och konst i Vadstena kloster."*

Andreas Lindblom har i femtio års tid ägnat sig åt Vadstena kloster, åt bevarandet och vårdandet av dess konstskatter samt åt utforskandet av klostrets och klosterkyrkans konstnärliga och kultiska historia. De resultat, som han nu sammanfattat i sin utomordentliga studie, är minst sagt imponerande. Han förenar med en utomordentlig sakkunskap förmågan att på ett riktigt sätt leva sig in i och skildra den inre miljö, själva det fromhetsliv, ur vilket de talrika konstskatter växte fram, som Lindblom bättre än någon annan människa känner till. När man läser *"Kult och konst i Vadstena kloster"*, glömmmer man tidens och rummets gränser och känner sig försatt in i den kulturepok, som författaren behandlar.

Lindblom skildrar klostrets arkitektur och historia, presenterar prebendena och de skilda altarstiftelserna samt enskilda vigda bilder. På ett sätt, som jämte honom endast Johnny Roosval behärskat, levandegör Lindblom de olika konstnärer, vars verk återfinnas inom klostret. Vi möter mästararna, försedda med sådana talande pseudonymer som *"Kapitelsalsmästaren"*, *"Birgittinermästaren"*, *"Porträttmästaren"*, *"Frater Severus"* etc. Och de enskilda konstverken får ett sådant liv och en sådan närhet, att man upplever deras budskap så intensivt och så aktuellt som en predikan och en gudstjänst. Man får också under författarens sakkunniga ledning följa med på den spännande, stundom dystra vandringen genom den svenska medeltidens höst, vandaliseringens olika skeden och fram till förnyelsens tider. Han pekar här på den betydelsefulla höstdag 1916, då Nathan Söderblom anordnade den högtidliga aftonandakt *"i Birgittaminnets tecken"*, som kan betecknas som en vändpunkt både beträffande konsten och kulten i Vadstena kloster. Lindblom har så rätt i sitt konstaterande, varmed

boken slutar: *"Det är ingen överdrift, om man konstaterar att kult och konst i Birgittas kyrka sedan den tiden återuppstått"*. År 1920 bildades såväl Societas Sanctae Birgittae som Birgittastiftelsen — bådadera på Nathan Söderbloms tillskyndan. Dessa båda sammanslutningar vårdar var för sig just kulten och konsten i Vadstena kloster.

Ingen har såsom Andreas Lindblom kunnat skildra konstverk och konstnärer i och kring Vadstena kloster. Han har också på ett övertygande sätt kunnat placera de bevarade konstverken i deras kultiska sammanhang — hänföra dem till prebenden, altare o.s.v. Skulle i framtiden ytterligare något litet kunna läggas till de forskningsresultat, som Lindblom presenterat, så torde detta falla inom det rent liturgihistoriska området. Genom studium av liturgiska texter och på annat sätt dokumenterade strömningar inom fromhetslivet under den utgående medeltiden kan man nog få fram ytterligare detaljer och finna ytterligare bidrag till belysandet av vissa av bildernas kultiska funktion. Jag vill här bara peka på *Helgalekamenskulten*. Lindblom har vid flera tillfällen anledning att snudda vid denna men har kanske inte insett de kultiska sammanhangens hela räckvidd i detta stycke. När han (s. 183) skriver, att mot medeltidens slut två huvudmotiv utbildas för att konstnärligt förhålliga Helga Lekamen, nämligen Gregorii mässa och Frälsaren stående i sin grav, omgiven av de fyra kyrkofäderna, så är detta både för litet och för mycket sagt. Båda dessa motiv är yttringar av en och samma kult, variationer på ett och samma tema, men övergångsformerna är så fina, att man inte här kan tala om två olika motiv. Vidare förhåller det sig så, att nämnda tema (*Helgalekamenskulten*) har åtskilligt flera variationer. Hur dessa strålar samman, kan man studera på ett mycket instruktivt sätt just i Vadstena.

Andreas Lindblom har med sitt utsökta arbete om Vadstena kloster som kultiskt och konstnärligt centrum givit ett bidrag till svensk kyrkohistoria, liturgihistoria och kulturhistoria, som dokumenterar författaren i samma mån som konsthistoriker och teolog.

Bengt Ingmar Kilström

Andreas Lindblom, Kult och konst i Vadstena kloster. Kungl. Vitterhetsakademiens etc. handlingar 1965. Pris häft. 45 kr.

PSALM OCH KORAL I HÖGMÄSSAN

Sedan första upplagan av Göransson-Stenberg: "Psalm och koral" en tid varit utgången ur handeln, har samma författarkombination kommit ut med en ny, väsentligt omarbetad psalmvalslista. Kapitlet "Psalmen i den svenska högmässan" ger en kortfattad historisk tillbakablick men framförallt vill vi framhålla kapitlet "Allmänna principer för psalmvalet", värt att studeras av varje präst och kyrkomusiker. Ett psalmval är ju i lika grad ett val av psalmmelodi (koral) som ett val av psalmtext. I den principiella diskussionen framhåller förf. önskvärdheten av att så konsekvent som möjligt ge psalmvalet de temporekaraktär. I tillämpningen frångår de någon gång denna goda ambition; varför inte på Annandag Jul ha med 506:7, 8, t. ex. som predikstolpspsalm för att knyta samman Juldagens och Annandagens firningsämnen. I stället föreslås 56:5, 6! Feltryck, männe?

Psalmsången i gudstjänsten framhäver mångfalden och omväxlingen. Å andra sidan måste högmässans enhet, där evangeliet är kärna och riktpunkt, komma till sin rätt. Vissa återkommande psalmer kan — och bör i synnerhet under högtidernas efterfirning — tjänstgöra som sammanhållande och karakteriserande ledmotiv, då de upprepas flera söndagar i följd. I detta vill man gärna instämma.

För att introducera en obekant eller mindre känd koral är alternatim-praxis en utmärkt pedagogisk möjlighet. I en del fall finns också hänvisningar till lämpliga alternatimsatser. Självfallet kan det inte bli tal om någon fullständig förteckning. Man konstaterar dock att samtliga

hänvisningar ensidigt sker till SKDB-utgåvor!

Man bör kräva — vid urvalet av psalmer och koraler — att dessa i stil och innehåll korresponderar med övrigt stoff i högmässan. Författarna påpekar den förebildliga position, som reformationens kyrkovisa självklart intar. De citerar med gillande Auléns uttalande, där han placerar denna kyrkovisa som "ett värdigt sidostycke till den gregorianska sången". Man bör ge förf. rätt i att just kyrkovisan, som genom "Tillägg till Den svenska koralboken" på ett nytt sätt blivit församlingens egendom, kan komma kyrkan till tjänst på ett nytt sätt i dess evangeliserande strävanden — med högmässan som samlingspunkt.

I några fall ges värdefulla upplysningar om, hur man i vissa fall kan använda annan koral ur koralboken än den som finns angiven till en aktuell psalm, t. ex. att 4 sönd. i Advent använda den gamla adventsmelodien 58 till psalm 242 eller att 3 sönd. e. Trett. till gradualpsalmen 425 i stället bruka mel. 279 för att därmed undvika sommarpsalmens melodi.

Om samverkan mellan tjänsteförrättande präst och kyrkomusiker sägs många kloka och — synes det oss — självklara ord. Men av allt att döma finns det anledning att upprepa önskemålet. Ingen präst och kyrkomusiker bör på grund av oföretagsamhet eller "bristande tid" berövas glädjen av inbördes tankeutbyte och planering inför den gemensamma tjänsten. Ett sådant samarbete bär alltid rik frukt, gudstjänstförsamlingen till fromma.

*Albert Sjögren
Sten-Erik Wihlborg*

Psalm och koral i högmässan

Psalmvalslista av H. Göransson och R. Stenberg

Andra omarbetade upplagan. DIAK. 12 kr.